RAPORT ŞTIINŢIFIC FINAL

The Integration of World's History in the Romanian Culture through Translations of Historical Texts from German Language at the End of the 18th and the Beginning of the 19th Century / Integrarea istoriei lumii în (WHRCGL)

Project Code: PN-III-P1-1.1-TE-2019-0721

Obiectivele prevăzute:

Obiectivul principal al acestui proiect a fost de a oferi o baza textualã şi analicã pentru o mai bunã înţelegere a peisajului cultural, politic şi social din Ţările Române la finalul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Plecând de la conceptul de transfer cultural şi comunicare culturalã între spaţiul vorbitor de limbã germanã şi cel de limbã românã sau din alte spaţii lingvistice prin intermediul limbii germane, proiectul şi-a propus sã reconstituie manifestãri şi practici culturale subsumate Iluminismului românesc, atât în formele sale specifice cât şi în context european şi regional şi sã formuleze un model coerent al „practicilor de traducere" din acea perioadã. În acest sens, proiectul şi-a propus dezvoltarea şi actualizarea stadiului cercetãrii pe probleme legate de transfer cultural, comunicare interculturalã, studii culturale, teoria şi practica traducerii, dar şi a analizei „Iluminismului" ca fenomen cultural şi practicã socialã la intersecţia dintre Est şi Vest, între Occident şi Orient, între Noi şi Celãlalt. Pornind de la teorii consacrate în cercetarea internaţionalã, proiectul de faţã propune o îmbinare a teoriilor culturale şi istoriografice curente asupra unui fenomen încã nesuficient explorat din perspectiva interconectivitãţii societãţii pre-moderne europene, aducând în atenţia specialiştilor texte, discursuri şi practici culturale noi ce contribuie la reconstrucţie circulaţiei cãrţii şi a ideilor în perioada 1770-1840.

Obiectivele specifice au fost de a descoperi, transcrie şi analiza traduceri (tipãrite sau în manuscris) de texte istorice din limba germanã în limba românã (unele prea puţin cunoscute), evidenţiind următoarele aspecte: relaţia dintre textul sursã şi cel ţintã, contextul socio-cultural şi politic în care apare textul sursã, împreunã cu actorii implicaţi (autor, editor, tipograf etc.), contextul socio-cultural şi politic în care are loc transferul (circulaţia cãrţii şi ideilor, canale de distribuție, diseminatori) şi, bineînţeles contextul socio-politic şi cultural în care textul sursã este preluat, tradus şi diseminat în cultura ţintã, împreunã cu toţi agenţii implicaţi în acest proces (finanţator, traducãtor(i), editurã / editor / copist etc.). Aceastã analizã socio-istoricã este completatã de o analizã comparativã a textelor puse în discuţie, evidenţiindu-se mutaţiile la nivel textual dintre original şi traducerea în limba românã (traducere loialã, adaptare, prescurtare, compilaţie) şi de o analizã lingvisticã a textului ţintã ce înregistreazã inovaţiile lingvistice, împrumuturile şi adaptãrile realizate de traducãtor. Astfel, studiile de caz reprezintã un punct de plecare util pentru modul în care transferul cultural şi comunicarea interculturalã s-au realizat în perioada 1770-1840 între spaţiul vorbitor de limba românã şi spaţiul cultural german. Concentrarea studiilor de caz pe un singur tip de

text (cel istoric) ne ajută să analizăm în profunzime modul în care informaţia ştiinţifică este utilizată şi manipulată în procesul de transfer şi în cultura ţintă pentru a satisface o serie de nevoi punctuale şi de multe ori individuale. De asemenea în baza unor studii de caz cu tematică unitară se pot contura „regularităţi” sau tendinţe în cultura receptoare, textele putând fi grupate tematic şi analizate în funcţie de intenţia de receptare şi rolul textului sau al discursului în cultura de limba română.

Obiective de diseminare: Am prevăzut ca rezultatele proiectului să fie prezentate la cel puţin 15 conferinţe naţionale şi internaţionale şi publicate sau trimise spre publicare în peste 10 reviste ştiinţifice BDI din ţară şi străinătate sau în volume de conferinţe, preconizând o diseminare a rezultatele cercetărilor atât în spaţiul lingvistic german, cât şi în comunitatea ştiinţifică de limbă engleză. Fiecare membru al echipei şi-a selectat un text din corpusul de texte propus, l-a transcris din alfabet chirilic în alfabet latin şi a realizat un studiu de caz extins în care se evidenţiază elementele de mai sus (circulaţia cărţii, agenţii implicaţi şi analiza comparativă şi lingvistică). Rezultatele finale sunt adunate într-un volum colectiv ce reuneşte concluziile fiecărui membru al echipei, rezultate ce sunt aduse împreună, categorisite şi analizate în aşa fel încât să formeze o imagine coerentă a peisajului traductologic de limbă română din perioada 1770-1840. De asemenea ne-am propus încă de la început ca parte din rezultatele cercetării să fie publicate pe site-ul proiectului unde se vor regăsi textele analizate, sub forma unui corpus electronic.

Prezentarea rezultatelor obţinute, a indicatorilor de rezultat realizaţi

Obiective de cercetare generale şi specifice

La final de secol al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, istoriografia occidentală pătrunde în spaţiul românesc pe diverse căi şi cu diverse scopuri. Cultura românească nu s-a bucurat însă în această perioadă decât în mică măsură de un proiect naţional care să vizeze un program de traduceri coerent şi consecvent pentru promovarea culturii şi limbii române. Desigur, eforturile Şcolii Ardelene au fost remarcabile şi cu puternic impact de ordin politic, cultural şi naţional, jucând un rol esenţial în procesul de afirmare a românilor din Transilvania şi nu numai. Însă nici în cadrul acestei mişcări şi cu atât mai mult în Moldova şi Ţara Românească, traducerile din culturile vestice nu au fost efectuate conform unei filosofii sau a unor principii unificatoare. Spre deosebire de traducerile de texte religioase, traducerile laice, şi nu numai cele cu preocupări istorice, au reprezentat eforturi individuale, conform concepţiei, preferinţelor şi posibilităţilor celor ce s-au aventurat în acest demers. În cercetarea efectuată în cadrul acestui proiect am adus împreună astfel de scrieri istorice pentru a ilustra în ce măsură ele se pot coagula într-o producţie de studii individuale, dar care, luate împreună, să fi contribuit la acea vreme la dezvoltarea unor direcţii de gândire culturale şi politice ce vor fi culminat cu mişcarea paşoptistă de la mijlocul secolului al XIX-lea. Cu alte cuvinte, am încercat prin analiz efectuată să contribuim la reconstrucţia, măcar parţială, a modului în care traducerile de texte istorice au dus la conturarea unui discurs cultural şi politic coerent.

Din punct de vedere metodologic (al studiilor culturale şi al teoriei transferului cultural), Iluminismul operează pe trei paliere diferite care coexistă şi afectează în egală măsură producţia textuală, ideologică şi politică dintr-un anumit moment şi într-o anumită regiune. Vorbim în primul rând de „rute multiculturale încrucişate", adică intersectarea culturilor sincrone. În spaţiul vorbitor de limbă română, de exemplu, cultura de factură slavonă şi bizantină se intersectează cu cultura otomană şi fanariotă, cu cultura ortodoxă rusească, cu discursurile emancipatorii ale diasporei greceşti din vestul Europei şi cu iluminismul iosefin promovat de Imperiul Habsburgic. Pe un al doilea palier, vorbim despre „rute încrucişate transdiscursive", adică intersectarea dezbaterilor teologice, ştiinţifice, etice şi politice. Faptul că în Ţările Române discursul religios nu a fost niciodată separat de cel politic, informativ-educaţional şi ideologic, ci dimpotrivă, face ca „iluminismul românesc" să se contureze din îmbinarea şi susţinerea reciprocă a mai multor tipuri discursive, care în alte culturi funcţionau pe direcţii antagonice. Nu în ultimul rând, vorbim de „rute încrucişate diacronice", adică intersectarea tradiţiei cu elemente culturale inovatoare, de obicei străine (de tip occidental), şi cu elemente transdiscursive. Pe acest plan, se intersectează în spaţiul public românesc fragmente disparate din cultura franceză, germană, italiană, grecească, sârbă, polonă, ungară, austriacă, rusă şi, în mod indirect, din cultura britanică şi spaniolă cu elemente de tradiţie populară şi tradiţie bisericească de factură bizantină. Cercetarea noastră şi-a propus în consecinţă reconstrucţia acestor „rute încrucişate" pe cele trei paliere, analizând punctul de intersecţie dintre cultura de limbă română şi cea de limbă germană, punct în care se interconectează o serie de alte culturi, în care interferează diferite tipuri discursive (cel istoric cu cel religios, politic, educaţional) şi în care tradiţia autohtonă se îmbină mai mult sau mai puţin organic cu elementul „străin", în încercarea de emancipare culturală şi politică, spre găsirea unei „modernităţi" proprii.

Pentru a putea purcede la analiza anunţată mai sus a fost nevoie să delimităm tematic şi temporal textele propuse spre analiză. În acest sens, am întocmit un corpus de texte cu preocupări de istorie, înţelegând prin acestea acele texte ce relatează un moment istoric, o trecere în revistă a istoriei naţionale sau universale, texte care reprezintă biografia unui monarh sau a unui personaj cheie în istoria naţională sau mondială, texte de istorie antică sau contemporană. În câteva cazuri, am inclus în categoria de scrieri istorice şi câteva „geografii", această decizie bazându-se pe faptul că geografia şi istoria nu reprezentau la acea vreme două ştiinţe complet separate. Nu am inclus în sfera noastră de investigaţie scrierile care poartă titlul de „Istorie", dar care prezintă o evoluţie dintr-o ramură ştiinţifică, de exemplu texte de istorie naturală. De asemenea, am eliminat textele bisericeşti: istoria bisericii, viaţa sfinţilor sau viaţa sfinţilor părinţi, căci literatura bisericească diferă mult în formă, conţinut şi funcţionalitate de traducerile laice, chiar dacă acestea din urmă au fost parţial realizate de către oameni ai bisericii. Excludem de asemenea şi relatările de călătorie sau lucrările de beletristică cu tematică istorică, deoarece acestea se subsumează mai degrabă unui scop artistic decât unuia ştiinţific. Am eliminat de asemenea şi pamfletele politice, discursurile, textele emise de oficialităţi sau proclamaţiile, căci aici este vorba de diseminarea unui discurs politic şi nu a unuia istoric. Desigur, o delimitare precisă între beletristică, discurs politic şi literatură ştiinţifică este în multe cazuri greu de realizat, aşa cum demonstrează textele despre căderea Constantinopolului sau despre luarea Ierusalimului sau cronicile unor fapte recente cu implicaţii imediate în viaţa politică şi culturală românească. În astfel de cazuri, am încercat să

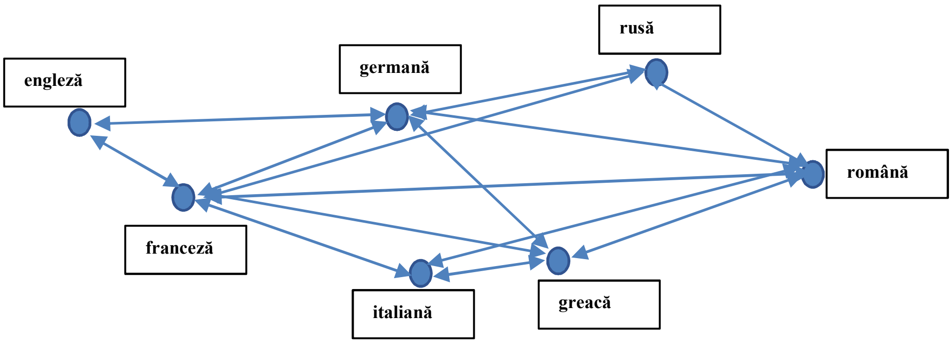
selectãm textele urmãrind funcţionalitatea lor iniţialã şi principalã, chiar dacã, prin copieri succesive şi includeri în diverse manuscrise miscelanee, rolul lor s-a transformat în timp. În al doilea rând, textele ce au fost incluse în corpusul de faţã reprezintã traduceri sau forme de traduceri (compilaţii, auto-traduceri etc.) din diferite limbi europene în limba românã de pe întreg teritoriul vorbitor de limbã românã. Un al treilea criteriu de selecţie este cel temporal, cãci propunem spre analizã texte redactate în perioada Iluminismului românesc (1770-1840), pânã la finalul perioadei fanariote şi pânã la începutul mişcãrii paşoptiste, momente ce reprezintã pragul temporal de la pre-modernitate spre modernitatea culturii româneşti.

În baza acestor trei criterii (temã, statut de traducere şi perioada de redactare), am selectat din diferitele cataloage şi sinteze existente pentru perioada pusã în discuţie o listã de texte cu preocupãri de istorie. Aceastã listã am completat-o şi amendat-o cu studii efectuate privind activitatea de traducere din perioada datã, bazându-ne în mare parte pe lucrãrile lui N.A. Ursu, Paul Cernovodeanu şi Eugenia Dima. Pe lângã acestea, ne-am servit şi de alte studii valoroase despre Şcoala Ardeleanã, despre circulaţia cãrţilor în spaţiul românesc, despre practicile de traducere în istoriografia româneascã şi multe alte studii punctuale.

Fãrã sã epuizãm toate resursele existente şi fãrã a avea pretenţia unei diviziuni clare din punct de vedere al conţinutului, existând multe puncte de intersecţie tematicã am întocmit un corpus de texte ce se încadreazã criteriilor prezentate mai sus: traduceri de texte cu preocupãri istorice realizate în perioada 1770-1840. Aceste traduceri din diferite limbi europene în limba românã, fie ele tipãrite sau manuscrise, pot fi grupate în funcţie de tema principalã abordatã:

1. Texte ce tematizeazã fragmente din **istoria anticã**.
2. O altã categorie este reprezentatã de **istorii universale**. Menţionãm alãturi de aceste istorii universale şi nişte **geografii**, care cuprind şi vaste pasaje de istorie, de culturã şi civilizaţie. Într-o subcategorie a acestor istorii universale includem şi **istorii sau geografii ale unor ţinuturi exotice**, îndepãrtate şi fascinante, precum Asia şi America, cãci, chiar dacã restricţionate geografic, ele îndeplinesc acelaşi rol educativ şi de diseminare a informaţiei ştiinţifice.
3. O altã categorie aparte este reprezentatã de **biografia unor monarhi sau a unor figuri marcante** în istoria universalã.
4. Într-o categorie aparte am putea plasa textele ce relateazã **evenimente punctuale din istoria europeanã** recentã şi nu numai, majoritatea cu impact direct pentru spaţiul românesc. Vorbim aici despre bine-cunoscutele texte de la Buda, traduceri ale unor texte germane în limba românã sub forma unor broşuri. O subcategorie interesantã e reprezentatã de scrierile istorice despre întemeierea şi cãderea Constantinopolului, o serie de texte legate atât tematic, cât şi ca viziune anti-otomanã.
5. O ultimã categorie extrem de importantã este reprezentatã de textele strãine ce tematizeazã **istoria Ţãrilor Române**, transpuse în limba românã în perioada 1770 - 1840. Aceste texte ilustreazã un caz interesant de reintegrare a istoriei naţionale în cultura româneascã, dar şi un proces de „legitimizare“ a istoriei naţionale şi mai ales a descendenţei latine prin apel la autoritatea ştiinţificã strãinã.

Acest corpus nu epuizează numeric şi tematic fondul de carte existent, însă reprezintă o colecţie a celor mai importante traduceri de texte istorice din perioada menţionată, colecţie ce merită extinsă şi amendată în studii ulterioare. Acest corpus dovedeşte însă o preocupare intensă a intelectualilor români din toate regiunile vorbitoare de limbă română faţă de istorie, fie ea recentă sau îndepărtată, fie ea proprie sau exotică, o preocupare ce va conduce treptat spre achiziţionarea de competenţe ştiinţifice în vederea realizării de istorii originale. Totodată, această înşiruire de texte demonstrează şi un import de carte realizat pe diverse căi şi circuite întortocheate: francez, italian, grecesc, rusesc, englez şi german, rute pe care cartea circulă în diferite direcţii:



Astfel spaţiul cultural român reprezintă punctul de intersecţie a mai multor „şcoli de istorie" occidentale şi orientale, o intersecţie ce modelează prin diversitate gândirea istorică „românească". Gruparea textelor în funcţie de tematica abordată ilustrează paleta largă de interese, dar şi modul în care „istoria" este „tâlmăcită" şi consumată pentru satisfacerea mai multor nevoi: de informare şi de educare, de formare a conştiinţei naţionale şi regionale, de diseminare a unui discurs propagandistic.

<u>Traduceri de texte istorice din şi prin limba germană</u>

Corpusul de texte cu preocupări de istorie întocmit de echipa de proiect cuprinde circa 60 de traduceri din diferite limbi europene în limba română, redactate şi/sau publicate în perioada 1770-1840. Aşa cum se observă din circulaţia lucrărilor, circa o treime a traducerilor este realizată din sau prin limba germană. Acest lucru nu este surprinzător dacă luăm în calcul contextul socio-politic şi rolul culturii germane în Europa Centrală şi de Est. Procentul mare al traducerilor din istorigrafia germană se explică şi prin importanţa şi prestigiul Şcolii de istorie de la Göttingen, prin influenţa marcantă pe care istoricii germani au avut-o asupra istoriografiei europene atât ca autori de istorii originale, cât şi ca intermediari ai istoriografiei franceze sau engleze.

Textele germane pătrund astfel în spaţiul cultural românesc prin traduceri directe, mai ales în Transilvania, unde intelectualii Şcolii Ardelene (cum ar fi Ioan Teodorovici, Ioan Piuariu Molnar, Damaschin Bojincă – pentru a menţiona doar traducătorii declaraţi de texte istorice) sau a comercianţilor (cum ar fi Nicola Nicolau) cunoşteau bine limba germană, făcându-şi studiile în Viena sau în alte oraşe germanofone sau având contacte permanente cu spaţiul german. Dar şi în Moldova există traduceri directe, efectuate mai ales de intelectualii aflaţi în cercul episcopului şi apoi mitropolitului Leon Gheucă, care a sprijinit tineri pentru a studia la Leipzig. Limba germană a fost însă utilizată în câteva cazuri drept intemediar pentru

texte englezeşti sau franceze care erau inaccesibile traducătorilor români. Astfel, traducerile în limba germană a „portretelor” francezului Pierre Blanchard sau traducerea germană a *Istoriei universale* a lui Millot au reprezentat sursa traducerii în limba română. Traducerea germană a servit drept text-releu şi pentru prima traducere în limba română a lucrării lui Dimitrie Catemir *Descriptio Moldaviae*. Totuşi, traducerile din istoriografia germană nu au pătruns întotdeauna direct în cultura română, ci câteva au fost traduse printr-un text intermediar, cum este cazul istoriei Rusiei şi a Ecaterinei a II-a de J.M. Schweighofer, „prefăcută” în limba română prin intermediar grecesc. Tot aici trebuie menţionată şi broşura ce anunţă apariţia transpunerii din limba latină în germană a *Descrierii Moldovei* de Dimitrie Cantemir, tradusă din germană în rusă şi din rusă în română. Aceste exemple nu fac decât să susţină afirmaţiile istoricilor că, pe lângă raporturile directe germano-române, istoriografia germană a pătruns în spaţiul românesc atât prin intermediul domnilor fanarioţi şi negustorilor cu puternice legături cu grecii din coloniile de la Leipzig şi Viena, cât şi prin intermediul sau cu sprijinul curţii de la Sankt Petersburg, care vedea în istoriografia germană o sursă credibilă şi puternică pentru a susţine cauza naţionalistă în Europa Centrală şi de Est ce convenea pretenţiilor ruse de dominaţie în regiune.

Dintre aceste traduceri din şi prin limba germană de texte istorice, am selectat câteva studii de caz pe care le considerăm reprezentative pentru circulaţia de carte în perioada 1770-1840, cât şi pentru o analiză traductologică amănunţită, în baza căreia se reliefează exemple de „practici de traducere”. Aceste studii de caz sunt grupate pe trei piloni principali, ce ilustrează funcţionalitatea pe care textele o au în cultura ţintă: texte cu caracter informativ-educativ, texte propagandistice şi texte concentrate pe un discurs naţional. De menţionat este faptul că aceşti „piloni” sunt categorii artificiale, menite să surprindă o funcţie principală a textelor, căci, aşa cum se va reliefa în fiecare studiu de caz, toate textele îndeplinesc concomitent toate cele trei funcţii, însă în grade şi modalităţi diferite.

O primă categorie este reprezentată de traducerile efectuate cu scopul de a îmbogăţi literatura de specialitate, de a oferi o bază textuală pentru orele de istorie din şcoli sau din Academiile Domneşti şi, nu în ultimul rând, pentru a satisface curiozitatea şi setea de cunoaştere a intelectualilor vremii. Texte încadrate în această categorie sunt istorii universale sau lucrări despre teritorii îndepărtate şi exotice, folosite drept „lucrări ştiinţifice” şi/sau manuale şcolare. În această categorie am inclus studiile:

- <u>Alexandra Chiriac</u>: *Manual de istorie universală de Johann Matthias Schröck în traducere românească* (ms. 1375 BAR, sfârşitul sec. XVIII şi ms. IV-16 BCU Iaşi, 1813-1814). Textul german: „Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte” este tradus în limba română direct din limba germană, cel mai probabil de Ioan Nemişescu;
- <u>Iulia Zup</u>: Traducerile lui Nicola Nicolau:
  - *Descoperirea Americii* (Buda, 1816), traducere după „Die Entdekkung von Amerika” de Joachim Campe;
  - *Plutarh nou sau pe scurt scrierea vieţilor celor mai vestiţi bărbaţi şi muieri a toate neamurile* (Buda, 2 ediţii: 1817, 1819), traducerea după ediţia germană (completată şi amendată) (Neuer Plutarch, oder kurze

Lebensbeschreibungen der berühmtesten Männer aller Nationen, 1806) a lucrãrii lui Pierre Blanchard: „Le Plutarque de la jeunesse, ou Abrege des vies des plus grands homes de toutes les nations” (1804).

În a doua categorie am inclus traduceri în limba românã ale unor texte istorice ce susţin, explicit sau nu, politica ruseascã din Europa Centralã şi de Est. Este vorba de istorii ale Rusiei sau de relatãri ale unor evenimente recente în care Rusia s-a dovedit forţa salvatoare în Europa, texte ce au menirea de a proslãvi şi preamãri Rusia drept singura putere capabilã sã unească lumea ortodoxã şi sã o salveze în sfârşit de sub jugul otoman. Studiile de caz, reliefează la nivelul circulaţiei cãrţii şi la nivelul practicilor de traducere această intenţionalitate propagandistică:

- Alexandra Chiriac: *Ecaterina al Doile. Istorie adunatã a împãrãţii rusãşti di-nceputul ei şi pãm la anul de acum* (ms. 3102 BAR, 1799 şi ms. 3165 BAR, 1797), traducere prin intermediar grecesc a scrierii lui J.M. Schweighofer: „Katharina die II. Eine Skizze” (1787).
- Ioan Augustin-Guriţã: Textele de la Buda:
    - *Întîmplările răsboiului franţozilor şi întoarcerea lor de la Moscva* la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungurești, 1814, o compilaţie de traduceri din lucrările lui Ernst Heinrich Adolf von Pfuel: „Beiträge zur Geschichte des letzten französisch-russischen Kriegs”, dar şi din alte scrieri ale vremii, precum broşura „Napoleons Ruhm als Feldherr”, scrierea „Kriegs- und Schreckens-Gemälde, edle und unedle Thaten”, broşura: „Relation über die Schlacht bey Leipzig în Oktober 1813”.
    - *Trista întîmplare a cetății Dresda de la spargerea încoace a podului, pînă la apărarea cetății*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungurești, 1814, traducere dupã broşura germanã „Traurige Schicksale der Stadt Dresden” (1814).
    - *Scurtă arătare despre luarea Parisului şi alte întîmplări*, de la un iubitori de pace, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungureşti, 1814, traducere dupã varianta germanã a unor texte din ziarul francez „Le Moniteur Universel”.
    - *Semne de biruinţă. Vrednică de pomenire biruinţă ce în vremea noastră s-au făcut sau Piramida cea din tunuri înălţată în marea cetate Moscva. [...]*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1815, traducere a unor capitole şi pasaje din Carl Joseph Jurende: „Zeichen der Zeit. Merkwürdige, interessante Fragmente” (1814), dar şi din primul volum din „Miscellen aus der neuesten ausländischen Literatur”
    - *Napoleon Bonaparte: ce au fost şi ce este*, la Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungariei (1815), traducere a unor fragmente din „Stammbaum der Napoleoniden”, din lucrarea lui Carl Joseph Jurende „Zeichen der Zeit” şi din lucrarea „Napoleon Bounaparte was er war und was er ist” (Praga, 1814-1815).

- <u>Ana Catanã-Spenchiu</u>: *Arătarea stăpînirii şi a caracterului lui Alexandru I, împăratul a toată Rusia (*Buda 1815), traducere a lucrãrii lui Johann Daniel Friedrich Rumpf: "Alexander I. Kaiser von Rußland. Ein Regierungs- und Karaktergemälde" (1814)

A treia categorie de studii de caz este reprezentatã de traduceri efectuate în scop academic – naţional, incluzând aici acele texte din istoria românilor redactate în strãinãtate şi transpuse apoi în limba românã cu scopul evident, deşi nu întotdeauna declarat, de a susţine cu „dovezi ştiinţifice" dezbaterile privind latinitatea şi continuitatea poporului român în spaţiul carpato-danubiano-pontic şi lupta pentru afirmarea românilor de pretutindeni. Surprinzãtor, poate, aceste texte nu sunt însã traduse doar în Transilvania. Deşi textele moldoveneşti sunt mai „academice" decât cele realizate de Bojincã, toate au în comun efortul de „re-naturalizare" a istoriei naţionale şi de re-transpunere în limba românã a relatãrilor despre evenimente din istoria proprie prin apel la autoritatea ştiinţificã germanã.

- <u>Alexandra Chiriac</u>: *Istoria Dachiei* (1808), traducere de Ioan Nemişescu a lucrãrii semnate de Ludwig August Gebhardi: „Geschichte des Reichs Ungarn und der damit verbundenen Staaten ", volumul III şi IV.
- <u>Alexandra Chiriac</u>: *Scrisoarea Moldovei* (ms. 1227, 1806 şi tipãritura de la Mãn. Neamţ, 1825), traducere de Ioan Nemişescu a lucrãrii lui Dimitrie Cantemir „Descriptio Moldaviae", dupã a doua ediţie germanã publicatã în 1771: „Beschreibung der Moldau".
    - Alexandra Chiriac: *Tãlmãcire dintr-o scriere gheograficeascã tipãritã în Rosia la anul 1770* (în ms. 1667 şi ms. 348, începutul sec. Al XIX-lea), traducere printr-un intermediar rus a scrierii lui Jacob J. Stählin: „Kurze geographische Beschreibung des Fürstenthums Moldau" (1770).
- <u>Alina Bruckner</u>: Traducerile lui Damaschin Bojincã pentru periodicul *Bibliotecã Româneascã*:
    - *Viața lui Dimitrie Cantemir, Domnului Moldaviei, și Prințip în Înperăția Rusească*, Buda, 1829 după biografia „Das Leben Demetrius Kantemirs, Fürsten von Moldau", inclusă ca prefață la a doua ediție germană a lucrării lui Dimitrie Cantemir, „Demetrii Kantemirs ehemaligen Fürsten in der Moldau, historisch-, geographisch- und politische Beschreibung der Moldau", Frankfurt și Leipzig, 1771.
    - *Istoria lui Radu Șerban, prințipului Țării Românești din familia Basarabilor, carele au domnit de la anul 1602 pînă la anul 1610*, Buda, 1829 după capitolul omolog din cronica „Geschichte der Moldau und Walachey", de Johann Christian von Engel, Halle, 1804.
    - *Vestitele fapte și perirea lui Mihai Viteazul principului Țării Românești*, Buda, 1830 (în periodicul „Bibliotecă românească"), traducere de Damaschin Bojincă după capitolul omolog din cronica „Geschichte der Moldau und Walachey", de Johann Christian von Engel, Halle, 1804.

Toate studiile de caz au o structurã de analizã similarã: plecând de la contextul istoric şi cultural al textului sursã, s-a analizat protograful (autor, editurã, circulaţia cãrţii în cultura sursã) şi modul în care acesta a circulat în spaţiul european (traduceri în alte limbi, ediţii etc.).

S-au analizat apoi textele intermediare, în măsura în care acestea există, oferindu-se date despre traducător, motivaţia acestuia şi modul de transpunere (adaptare, traducere selectivă etc.). Apoi s-a investighează contextul istoric şi cultural în care este preluat şi tradus textul în limba română, oferindu-se explicaţii pentru selecţia respectivei opere, în măsura în care această informaţie este disponibilă. Textul ţintă a fost analizat, aducându-se informaţii despre traducător, copişti, finanţator, editură, circulaţia cărţii în spaţiul românesc etc. În baza acestor date s-a încercat de asemenea reconstituirea rolului pe care traducerea a jucat-o în cultura ţintă, reliefându-se mutaţiile discursive şi textuale faţă de original. Analiza traductologică şi-a propus să aducă cele două texte (cel german şi cel românesc) unul lângă celelălalt şi să pună în lumină o serie de „practici de traducere" specifice. S-au semnalat astfel omisiunile, adăugirile, reformulările, interpolările şi greşelile, respectiv corecţiile pe care le fac traducătorii de limbă română, încercând să se ofere pe cât posibil şi explicaţii pentru aceste decizii. Pentru acest inventar al strategiilor generale de traducere am aplicat taxonomia lui Chesterman care aduce clarificări suplimentare pentru explicarea deciziilor de transpunere, căci pentru el, strategiile de traducere reprezintă forme explicite şi intenţionate de manipulare a textului, sunt observabile, orientate spre scop şi centrate pe rezolvarea unor probleme traductologice punctuale. Studiile de caz nu şi-au propus o analiză lingvistică detaliată, însă s-au inventariat pentru fiecare text în parte calcurile lingvistice, împrumuturile, elementele limbii vechi şi neologismele folosite de respectivul traducător, cu scopul de a stabili / confirma paternitatea traducerii şi de a ilustra şi din punct de vedere terminologic „practica de traducere" a termenilor specializaţi.

Această structură a studiilor de caz este bineînţeles una orientativă, căci fiecare text şi fiecare traducător îşi are propriile particularităţi şi propria „poveste". Fiecare investigaţie a pus accente diferite, scoţând însă la lumină informaţii noi privind textele, circulaţia lor sau paternitatea. Completând stadiul cercetării cu aceste informaţii inedite, studiile de caz contribuie la reconstrucţia „istoriilor încrucişate" [*entangled histories*] dintre Europa Occidentală şi cea de Sud-Est, ilustrând faptul că interferenţele culturale româno-germane de la sfârşit de secol al XVIII-lea şi început de secol al XIX-lea nu s-au bazat pe un transfer cultural de unu la unu, ci pe o rută complicată de recontextualizări şi reinterpretări în care cultura germană a fost una din modelele folosite în drumul culturii de limbă română spre modernitate. În baza acestui corpus de texte am putea concluziona că istoriografia românească iluministă este „ştiinţifică, propagandistă şi politică", servind scopului educaţional şi informativ, dar şi creării unei imagini pozitive a Rusiei şi totodată, folosind acest context pentru a crea cadrul istoriografic necesar cristalizării unei adevărate mişcări de emancipare naţională, mai întâi culturală şi apoi politică ce va caracteriza secolul al XIX-lea.

Etapele cercetării şi îndeplinirea obiectivelor de diseminare

După parcurgerea unei bibliografii iniţiale şi a unor lucrări de sinteză, coordonatorul de proiect a realizat o repartiţie iniţială a studiilor de caz. Fiecare membru al echipei a purces la identificarea datelor brute, la colectarea bibliografiei primare şi secundare existente pentru textul asumat şi la analiza acestor date. Într-o primă fază a cercetării, care s-a suprapus de altfel peste perioada de pandemie COVID-19, echipa s-a concentrat pe epuizarea resurselor online disponibile în bibliotecile din ţară şi din străinătate. Odată cu relaxarea măsurilor şi cu

deschiderea principalelor biblioteci din ţarã şi strãinãtate (în special din a doua jumãtate a anului 2021), membrii echipei de proiect au efectuat deplasãri fizice în ţarã şi strãinãtate.

Stagiile de cercetare efectuate în ţarã (13 stagii în perioada 2020-2022) au vizat în primul rând consultarea bibliografiei primare disponibile la Biblioteca Academiei Române (pentru lucrãrile manuscrise), dar şi consultarea bibliografiei secundare din celelalte biblioteci din capitalã: Biblioteca Central Universitarã Bucureşti, Biblioteca Naţionalã a României, Biblioteca Patriarhiei Române, Biblioteca Sfântului Sinod, Biblioteca Institutului de Istorie "Nicolae Iorga". S-au efectuat stagii de cercetare şi în alte oraşe pentru a investiga fondul de carte veche existent şi pentru a consulta literaturã secundarã ce nu putea fi accesibilã în Iaşi. Principalele centre au fost: Cluj-Napoca (Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Central Universitarã), Sibiu (Biblioteca Institutului de Cercetãri Socio-Umane), Suceava (Arhivele Naţionale, Biblioteca Arhiepiscopiei Sucevei şi Rãdãuţilor), dar şi biblioteci ale mãnãstirilor din Moldova (Biblioteca Mãnãstirii Putna şi Biblioteca Mãnãstirii Neamţ). În strãinãtate, stagiile de cercetare (8 stagii efectuate în perioada 2020-2022) au fost efectuate la Viena (Österreichische Nationalbibliothek, Universitätsbibliothek Wien, Biblioteca Institutului de traductologie) unde se aflã o mare colecţie de cãrţi româneşti din perioada pre-modernã şi modernã şi unde s-au putut verifica şi consulta atât cataloagele existente, cât şi literatura primarã cuprinsã în colecţii speciale nedigitalizate încã. Stagiile la Berlin (la Staatsbibliothek zu Berlin şi Universitätsbibliothek) au avut drept scop, pe lângã colectarea de informaţii privind textele primare, acumularea de material bibliografic necesar fundamentãrii teoretice a cercetãrii. Astfel, bibliografia secundarã a fost adusã la zi (cu studii publicate inclusiv în 2021), iar studiile de caz au putut fi încorporate într-o analizã mai largã a fenomenului de transfer cultural şi de circulaţie de idei pentru perioada de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Amploarea activitãţii de documentare în bibliotecile din ţarã şi strãinatate poate fi vãzutã în bibliografia de la finalul volumului colectiv ce reuneşte rezultatele finale ale cercetãrilor.

Pe lângã importanta activitate de cercetare şi documentare realizatã în cadrul acestor deplasãri interne şi externe, stagiile au servit şi diseminãrii rezultatelor parţiale ale proiectului. Fiecare membru al echipei s-a întâlnit în timpul şederilor din ţarã şi din strãinãtate cu colegi şi membri de instituţii cu preocupãri similare (de la Institutul de istorie din Bucureşti, Institutul de lingvisticã din Bucureşti, Institutul de ştiinţe socio-umane din Sibiu, echipe de cercetare din Bucureşti şi Cluj, echipe de proiect de la Centrul de translatologie din Viena, echipe de cercetare de la Departamentul de Digital Humanities de la Universitatea Humbold din Berlin etc.), aducând în atenţia mai multor cercetãtori aria investigatã şi rezultatele preliminare obţinute şi primind la rândul lor indicaţii şi sugestii, „piste de cercetare" utile. Acest schimb informal a jucat însã un rol important în plasarea proiectului pe harta cercetãrilor regiunii Central şi Sud-Est europene.

Rezultatele preliminarii ale cercetãrilor efectuate au fost prezentate la 15 congrese, conferinţe şi colocvii internaţionale sau cu participare internaţionalã (România, Germania, Statele Unite ale Americii), dupã cum urmeazã:

- Alina BRUCKNER: *Biografia lui Dimitrie Cantemir. Circulație și variante în cultura română premodernă*, lucrare prezentată la conferința „Cartea de tezaur între Orient și Occident", Academia Română – Filiala Cluj, 17 – 18 noiembrie 2022
- Alexandra CHIRIAC: *Prima „traducere" a Descrierii Moldovei de Dimitrie Cantemir în limba română. Tălmăcire dintr-o scriere geografică tipărită în Rosia la anul 1770 (ms. 1667 BAR şi ms. 348 BAR),* lucrare prezentată la conferința „Cartea de tezaur între Orient și Occident", Academia Română – Filiala Cluj, 17 – 18 noiembrie 2022;
- Ioan-Augustin GURIŢĂ: *Despre cinci broşuri tipărite la Buda în 1814 şi 1815. Context, surse, semnificaţii*, lucrare prezentată la Simpozionul naţional „Zilele Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi", 28-29 octombrie 2022.
- Alexandra CHIRIAC şi Iulia ZUP: *Die deutsche Deutung von Amerika in der rumänischen Fassung von Nicola Nicolau: Heinrich Campes „Entdeckung von Amerika" als Beispiel von Wissens- und Ideologietransfer am Anfang des 19. Jahrhunderts*, lucrare prezentată la workshopul internaţional „Übersetzung und Marginalisierung. Frühneuzeitliche Literatur aus intersektionaler Perspektive" 21-23.2.2022, Universität Würzburg, Germania.
- Alina BRUCKNER: *How Reliable are Early Translations of Historical Texts*, lucrare prezentată la a 45-a Conferinţă Internaţională a asociaţiei German Studies Association (GSA), în cadrul seminarului "Tradition and Discontinuity: The Early Modern Period as Solitary Era", Indianapolis, SUA, 30.09–3.10.2021;
- Alexandra CHIRIAC: *The Translation of history: German Texts in their Romanian translation, knowledge and ideology transfer as stepping stone into the modernity of the nineteenth century*, lucrare prezentată la a 45-a Conferinţă Internaţională a asociaţiei German Studies Association (GSA), în cadrul seminarului "Tradition and Discontinuity: The Early Modern Period as Solitary Era", Indianapolis, SUA, 30.09–3.10.2021;
- Iulia Elena ZUP: *A German perspective on the Discovery of the New World, filtered through the eyes of an Enlighten Romanian: The Translation of Campe's Die Entdekkung von Amerika into Romanian*, lucrare prezentată la a 45-a Conferinţă Internaţională a asociaţiei German Studies Association (GSA), în cadrul seminarului "Tradition and Discontinuity: The Early Modern Period as Solitary Era", Indianapolis, SUA, 30.09–3.10.2021;
- Alexandra CHIRIAC: *Die Übersetzung der Weltgeschichte: Deutsche Geschichtsschreibung in ihren rumänischen Fassungen, Wissens- und Ideologietransfer als Vehikel der Modernisierung*", Poster prezentat la conferința internaţională „ZRKG: Dieselbe Welt – und doch alles anders? Transformationen in Zeiten religiöser und gesellschaftlicher Umbrüche", Eichstätt-Ingolstadt, 19. – 21.05.2021;
- Alina BRUCKNER: *Damaschin Bojincă – traducător jurat notarius*, lucrare prezentată la conferința internațională „Traducerile juridice – provocările trecutului și ale prezentului în Europa", Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" Iași, 13-14.05.2021;
- Ioan Augustin GURIŢĂ: *"Nici o patrie nu poate fi fericită dacă ai ei fii zac în noianul neştiinţei". Din viaţa unui profesor ieşean din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, lucrare prezentată la Zilele Universităţii "Alexandru Ioan Cuza", 23 octombrie 2020.

Spre sfârşitul anului 2021, 5-6 noiembrie, echipa de proiect a organizat un eveniment ştiinţific online, o conferinţã cu participare internaţionalã (colegi din Polonia, Ungaria, Grecia) şi naţionatã (de la Alba-Iulia, Cluj, Bucureşti şi Iaşi), cu titlul „*Central" Europe in Its Way towards Modernity. Language, Knowledge and Ideology Transfer through Translations of Secular Texts in Pre-Modern Times (1770-1830)*. În cadrul acestui eveniment, fiecare membru al proiectului şi-a prezentat studiul de caz, rezultatele preliminarii la care a ajuns, primind sugestii şi observaţii de la colegi din ţarã şi străinătate. Aceste prelegeri sunt următoarele:

- Ana CATANĂ SPENCHIU: *Considerations on the Romanian translation of Alexander I, Kaiser von Russland. Ein Regierungs-und Karaktergemälde, published in Berlin by G. Hayn in 1814, written by Johann Daniel Friedrich Rumpf*".
- Alina BRUCKNER: *The Image of the Ideal Ruler in Damaschin Bojincă's Translations of Historical Texts*.
- Ioan Augustin GURIŢĂ: *Some observations regarding the "Histories of the Fall of Constantinople" in the Romanian culture (18th-19th centuries). Sources, circulation and significance*.
- Iulia ZUP: *A German perspective on the Discovery of the New World, filtered through the eyes of an Enlighten Romanian: The Translation of Campe's Die Entdekkung von Amerika into Romanian*.
- Alexandra CHIRIAC: *The 'Entangled history' of historiography: Allgemeine Weltgeschichte in its Romanian translation. Book circulation and knowledge transfer*.

Pe lângã participarea directă cu lucrãri, organizatorii conferinţei, Alexandra Chiriac, Iulia Elena Zup, Alina Bruckner, Augustin Guriţã, Ana Veronica Catanã-Spenchiu şi-au asumat roluri de moderatori, după cum urmeazã:

- Alexandra Chiriac – Secţiunea cu Key-Note Speakers şi remarcile finale
- AnaVeronica Catnã-Spenchiu – Secţiunea: Discourse on Natural Science
- Alina Bruckner – Secţiunea: European and regional cultural transfer
- Ioan Augustin Guriţã – Secţiunea: Reflections on language and translation process
- Iulia Elena Zup – Secţiunea: Historical and Ideological Discourse

Conceptul conferinţei, call for papers şi rezumatele comunicãrilor pot fi consultate pe site-ul proiectului: http://media.lit.uaic.ro/?page_id=6718.

Rezultatele acestui eveniment au fost colectate şi incluse într-un volum de conferinţã publicat în limba englezã la editura Hartung Gorre din Konstanz (Germania), cu titlul *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*. Konstanz: Hartung Gorre Verlag (ISBN: 978-3-86628-765-5) 335 pagini. (http://www.hartung-gorre.de/). Lucrarea aceasta este deja distribuitã în spaţiul vorbitor de limbã germanã, dar şi în principalele centre universitare din ţarã. În această lucrare, fiecare membru al echipei are o contribuţie, după cum urmeazã:

- Alina BRUCKNER (2022): “The Image of the ideal ruler in Damaschin Bojincã’s translations of historical writings” in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, pp. 183-196.
- Ana CATANÃ-SPENCHIU, Iosif CAMARÃ (2022): “Between propaganda and information: the texts published in Buda in 1814-1815 in the context of the Napoleonic wars” in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, pp. 117-140.
- Alexandra CHIRIAC (2022): *The 'Entangled history' of historiography. 'Allgemeine Weltgeschichte' in its Romanian translation. Book circulation and knowledge transfer*, in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, p. 141-161.
- Ioan-Augustin GURIŢÃ (2022): “Some observations regarding a version of *The History of the fall of Constantinople* from the 18th century Moldavia. Sources, circulation, significance” , in Chiriac, A., Bruckner, A. [et.al.], *Re-Configuring Romanian Culture on its Way towards Modernity. Romanian Translation Practice in the Age of Enlightenment (1770-1830)*, Editura Hartung Gorre, Konstanz, pp. 93-116.
- Iulia Elena ZUP (2022): „The role of Romanian merchants in the transfer of Enlightenment ideas. The merchant and translator Nicola Nicolau”, in: Alexandra Chiriac, Alina Bruckner, Iulia Elena Zup, Ioan-Augustin Guriță, Ana Catană-Spenchiu (eds.), *Re-configuring Romanian culture on its way towards modernity. Romanian translation practice in the age of Enlightenment (1771-1830)*, Hartung Gorre, Konstanz, 2022, pp. 61-74.

Rezultatele parţiale ale cercetãrilor efectuate de echipã au fost diseminate în timpul celor doi ani de activitate prin articole ştiinţifice în douã reviste ISI (în curs de apariţie):

- Alina Bruckner: „Translation Strategies in Damaschin Bojincă’s Historical Writings”, în: *Transylvanian Review*, publicație a Centrului de Studii Transilvane, ISSN: 1221-1249 – Acceptat pentru publicare şi estimat sã aparã în cursul anului 2023.
- Alexandra Chiriac: „The translation of history: German history texts in their Romanian translation. Knowledge and ideology transfer as stepping stone into the modernity of the nineteenth century” – acceptat pentru publicare în *German Studies Review*, nr. 46.1 – apariţie estimatã în februarie 2023.

La acestea se adaugã articolele deja apãrute în reviste şi jurnale de specialitate, indexate BDI (SCOPUS, CEEOL, ERIH+, etc.):

- Alexandra CHIRIAC (2022): “[Re]Naturalizarea *Istoriei Moldovii* de J.A. Gebhardi în traducerea lui Ion Nemişescu. Practici de traducere la început de secol al XIX” în *Diacronia*, nr. 15, Romanian: https://doi.org/10.17684/i15A206ro English: https://doi.org/10.17684/i15A206en.
- Alexandra CHIRIAC şi Ana CATANÃ-SPENCHIU (2022): „The Image of the Enlightened Russian Monarch in the Romanian Culture at the End of Eighteenth and

Beginning of the Nineteenth Century". In: *Swedish Journal of Romanian Studies*. Vol 5, No 2, pp. 56-83, https://doi.org/10.35824/sjrs.v5i2.23880.

- Ioan-Augustin GURIŢĂ (în curs de apariţie): „Dascăli putneni din veacul al XVIII-lea", în *Analele Putnei*, nr. XVIII – preconizat să apară la final de 2022 sau începutul anului 2023.
- Alina BRUCKNER (2021): „Damaschin Bojincă în literatura românească premodernă", in: *Studii de Știință și Cultură*, vol. XVII, nr. 2/2021, Editura Universității „Vasile Goldiș" din Arad, ISSN (print): 1841-1401, ISSN (online): 2067-5135, pp. 73 – 80.
- Alina BRUCKNER (2021): „Damaschin Bojincă – Legal Scholar and Translator in Pre-Modern Romanian Culture", în: *Analele Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași. Seria Științe Juridice*, tomul LXVII, 2021, Supplement, print: pp. 55-62, ISSN: 1221-8464, DOI: http://doi.org/110.47743/jss-2021-67-3-5.
- Ana CATANĂ-SPENCHIU (2021): „Considerații asupra traducerii în limba română a textului lui Johann Daniel Friedrich Rumpf, Alexander I, Keiser von Russland. Ein Regierungs-Und Karaktergemälde (1814)", *Transilvania*, nr. 4, Sibiu. https://doi.org/10.51391/trva.2021.04.08.
- Iulia Elena ZUP (2021): „Traducerea infidelă și scopurile traductive: Descoperirea Americii de Joachim Heinrich Campe, în versiune românească", in *Diacronia* nr. 13/2021, p. 1-10, https://doi.org/10.17684/i13A182ro

La acestea se adaugă şi articolul dintr-un volum colectiv, publicat în Germania:

- Ioan-Augustin GURIȚĂ (2021): „*No homeland can be happy if its sons lie in the abyss of ignorance*: aspects from the life and activity of a professor from Iași in the 19th century", in *Persevera lucere. Studia in memoriam Octaviani Bounegru*, Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba and Iulia Dumitrache (ed.), Philippika – Altertumswissenschaftliche Abhandlungen / Contributions to the Study of Ancient World Cultures, Harrassowitz Verlag. Wiesbaden, 2021, p. 161-172.

Rezultatele finale ale Alinei Bruckner au fost incluse într-un volum de autor:

- Alina Bruckner (2022): *Modernizarea culturii române prin traduceri laice. Trei scrieri istorice ale lui Damaschin Bojincă din perspectivă traductologică,* Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2022, ISBN: 978-606-714-721-6, 181 de pagini.

Rezultatele finale ale întregului proiect au fost publicate într-un volum, cu titlul *Integrarea istoriei lumii în cultura românească***.** *Traduceri de texte istorice din limba germană la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea.* Volumul este coordonat de directorul de proiect, Alexandra Chiriac, iar fiecare membru al echipei a redactat cel puţin un capitol. Volumul de 585 de pagini a apărut la Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", cu ISBN: 978-606-714-736-0 şi are următorul cuprins :

În ultima etapă de proiect, fragmente din textele analizate în studiile de caz de fiecare autor al volumului sunt incluse în format hypertext pe site-ul proiectului. Această etapă nu este una finalizată, căci textele prezentate în format electronic sunt variante provizorii, neomogenizate şi ne-editate cu rigurozitate filologică. Acest lucru se datorează timpului scurt şi a materialului bibliografic imens pe care echipa de proiect l-a parcurs, însă corpusul electronic „în lucru" reprezintă un pas important, căci deschide noi oportunităţi şi direcţii de investigaţie ulterioare. De altfel, fiecare studiu de caz prezentat în volumul final aduce elemente de noutate şi informaţii inedite privind circulaţia de carte în spaţiul european în perioada 1770-1840, lăsând însă şi aspecte neclarificate şi întrebări deschise în jurul acestor texte şi în jurul actorilor principali reponsabili de transferul cultural. Aceste aspecte neclarificate în care fie nu există date empirice suficiente care să lămurească definitiv problema, fie datele necesare nu au fost disponibile echipei în timpul şi cu resursele alocate, deschid noi direcţii de cercetare pentru studii viitoare.

Impactul estimat al rezultatelor obţinute, cu sublinierea celui mai semnificativ rezultat obţinut.

Pe lângă activitatea bogată de diseminare a rezultatelor parţiale atât în ţară cât şi în străinătate, cel mai semnificativ rezultat obţinut în urma acestui proiect de cercetare a fost volumul colectiv publicat la Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" cu titlul *Integrarea istoriei lumii în cultura românească. Traduceri de texte istorice din limba germană la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea*. Această lucrare de 583 de pagini reuneşte rezultatele investigaţiilor efectuate de un grup de tineri cercetători cu specializări şi formări ştiinţifice diferite: traductologie, studii culturale, terminologie, istorie şi lingvistică. Formarea diferită a autorilor reflectă caracterul interdisciplinar al volumului care îşi propune

să aducă în atenţia publicului academic o arie de investigaţie neexplorată până acum decât în foarte puţină măsură de istoriografia şi filologia românească: Luând drept obiect de studiu lucrările de istorie traduse din limba germană în limba română în perioada 1770-1840, lucrarea investighează atât numeric cât şi calitativ un tip de text proto-ştiinţific cu implicaţii în întreg arealul cultural din ţările române: ştiinţific (istoriografic), ideologic, politic, social şi lingvistic.

Încadrarea metodologică a volumului în noile teorii ale culturii şi antropologiei culturale nu are un caracter original. Ceea ce este însă inedit este punerea în oglindă a unui fenomen cultural şi politic de anvergură, cum este Iluminismul din multiple perspective, împletind studiile postcoloniale cu teoriile traductologice, cu abordări lingvistice şi perspective istoriografice, teorii pe care le aplică pe zona sud-est europeană, pe acel „ţinut exotic" al Europei încă insuficient investigat în pluralitatea interconexiunilor sale. Această unificare a mai multor şcoli de gândire şi aparate metodologice este riscantă, însă are meritul de a nuanţa şi sonda în profunzime producţia culturală şi ştiinţifică a Iluminismului în complexitatea sa şi în caracterul său heterogen şi plural. Astfel, nu vorbim despre Şcoala Ardeleană ca o şcoală izolată şi nici de Iluminism ca un „curent de opinie" global, ci de iluminisme, de forme regionale şi locale de iluminism care se racordează la *Zeitgeist* printr-un sistem de traiectorii încrucişate ce formează o reţea a comunicării internaţionale, pe diverse căi, prin diferiţi agenţi şi cu diferite scopuri.

Partea a II-a şi-a propus încă de la început să aducă în atenţia cercetării româneşti texte, autori şi/sau aspecte inedite. Fiecare capitol şi subcapitol în parte aduce o contribuţie la reconstrucţia peisajului cultural din perioada 1770-1840 şi pune în oglindă textele sursă cu cele ţintă pentru a evidenţia, poate pentru prima data în mod unitar în literatura de specialitate românească, „practicile de traducere" ale traducătorilor de texte laice de limbă română din perioada dată. Pe lângă abordarea traductologică, fiecare studiu de caz aduce contribuţii cercetărilor în domeniu:

- Alexandra Chiriac identifică pentru prima dată textul sursă după care s-a efectuat traducerea „Manualului de istorie universală" (ms. 1375 BAR şi ms. IV-16 BCU Iaşi) şi anume „Lehrbuch der allgemeinen Weltgeschichte" de Johann Matthias Schröckh;
- Iulia Elena Zup reliefează rolul negustorului-erudit în cultura românească şi ilustrează prin exemple concrete cum un roman pentru tineret este transformat într-un text cu pretenţii ştiinţifice, ce va fi folosit drept material didactic de către traducătorul său;
- Ioan Augustin Guriţă aduce în discuţie cinci texte cunoscute cercetării româneşti (5 din cele 6 texte de la Buda), însă identifică în premieră, aducând dovezi irefutabile, sursele folosite de traducătorul / traducătorii român(i).
- Ana Catană Spenchiu completează tabloul textelor de la Buda şi reliefează practicile de traducere folosite pentru cele 6 texte, plecând de la analiza traducerii după textul lui Johann Daniel Friedrich Rumpf despre ţarul Alexandru I al Rusiei;
- Alexandra Chiriac analizează un text inedit despre *Istoria Dachiei* (ms. 2866 şi ms. 2867), o traducere a unor volume dintr-o istorie universală, volume semnate de Ludwig Albrecht Gebhardi, şi transformate într-o traducere de istorie naţională. Se reliefează rutele complicate pe care circulă informaţia şi modul în care imaginea pe care Europa de

Vest o formează despre „periferia” orientală se înscrie într-un proiect mai aplu al istoriografiei germane de a se afirma ca putere culturală europeană.

- Alexandra Chiriac analizează şi traducerea *Descrierii Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir în limba română, traducere efectuată după ediţia germană din 1771 şi tipărită la Neamţ în 1825. Ce aduce acest capitol nou este analiza unui manuscris ce conţine textul Descrierii, un manuscris a cărui prezenţă în BAR este cunoscută, dar care nu a mai fost până acum analizat. Astfel se aduc date noi şi inedite privind circulaţia cărţii şi manuscriselor în spaţiul românesc.
- Alina Bruckner analizează pentru prima dată ipostaza de traductător a lui Damaschin Bojincă, în trei texte despre figuri istorice din spațiul românesc, ilustrând rolul esențial pe care cărturarii iluminişti mai puţin proeminenţi ai Şcolii Ardelene l-au avut în formarea şi conturarea imaginii românilor de pretutindeni despre propria lor istorie.

Studiile de caz conturează prin perspectiva multidisciplinară propusă o analiză a discursului din punct de vedere al istoriei culturii, reliefându-se modul în care traducerea, ca instrument cultural, a contribuit decisiv la circulaţia şi transferul de idei, ideologie şi cunoaştere. Dar poate şi mai important decât toate aceste elemente inedite este aducerea împreună a acestor texte şi identificarea unor tendinţe culturale ce transcend motivaţiile individuale şi contextul punctual. Acest corpus de texte, ce selectează din istoriografia de limbă germană a secolului al XVIII-lea texte într-un mod aparent aleatoriu, sunt puse în contextul în care ele au fost încorporate şi incluse în peisajul cultural din ţările române. Acest accent pus pe contextul receptării şi pe agenţii implicaţi relevă funcţionalităţile multiple pe care aceste traduceri le deţin în spaţiul cultural românesc.

Proiectul de cercetare, concretizat în acest volum colectiv, reprezintă un punct de plecare util pentru istorici şi filologi, dar şi pentru traductologi, istorici ai cărţii şi istorici ai culturii care vor să îşi completeze imaginea despre peisajul cultural din ţările române în perioada 1770-1840 şi despre raporturile, mediate sau nu, cu spaţiul cultural german. Departe de a fi putut epuiza domeniul, cercetarea întreprinsă de această echipă de tineri cercetători deschide noi problematici şi, răspunzând la întrebări mai vechi, ridică întrebări noi privind o serie de texte ce nu sunt încă pe deplin analizate de cercetarea românească.

Director Proiect,

Alexandra CHIRIAC